

Γεώργιος Ι. Ανδρουτσόπουλος/Βασίλειος Κ. Μάρκος, «Το δίκαιο της ταφής και της αποτέφρωσης», Νομοκανονικά Παράφυλλα 3, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2021, σ. 211.

Το δίκαιο των θρησκευμάτων είναι ένας διαρκώς εξελισσόμενος κλάδος που απαντάται σε όλο το φάσμα της νομικής επιστήμης. Η συνάντηση δικαίου και θρησκείας, μέσα από την πολυπλοκότητα των όρων που συμπεριλαμβάνει, καλείται να θεραπεύσει ανάγκες που αναφύονται μέσα από κάθε είδους μεταβολές της σύγχρονης έννομης τάξης και πιο απλά της σύγχρονης κοινωνίας. Οι ανάγκες αυτές σε πλήθος περιπτώσεων έχουν ως αφετηρία το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας, ανταποκρίνονται, ωστόσο, περισσότερο σε άλλα δικαιώματα των πολιτών και υποχρεώσεις του κράτους, όπως για παράδειγμα την υποχρέωση διασφάλισης της δημόσιας υγείας. Στη γνώση και τη μελέτη αυτών των ζητημάτων, των οποίων η νομοθεσία είναι συχνά διάσπαρτη, είναι απαραίτητο να συμβάλλουν βιβλιογραφικά βοηθήματα, τα οποία όχι μόνο συγκεντρώνουν την εκάστοτε ρύθμιση σε επίπεδο νομοθετικό και νομολογιακό, αλλά και την παραθέτουν κριτικά, προτείνοντας λύσεις σε ακαδημαϊκό και πρακτικό επίπεδο.

Το σύγγραμμα, λοιπόν, με τίτλο «Το δίκαιο της ταφής και της αποτέφρωσης» των κ. Γεωργίου Ι. Ανδρουτσόπουλου, Επίκουρου Καθηγητή της Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, και Βασιλείου Κ. Μάρκου, Διδάκτορος Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, πραγματεύεται το ζήτημα της ταφής και της αποτέφρωσης των νεκρών με αφορμή το ν.3448/2006 που ρύθμιζε για πρώτη φορά στην Ελλάδα τη δυνατότητα αποτέφρωσης. Το σύγγραμμα περιλαμβάνει τις σχετικές νομοθετικές πηγές, εισαγωγή με ανάλυση των ιστορικών στοιχείων και της πάγιας θέσης της Ορθόδοξης Εκκλησίας, δύο διακριτά μέρη και παράρτημα, στο οποίο παρατίθεται συγκεντρωτικά μία «κωδικοποίηση» των ρυθμίσεων που αποτελεί ένα χρηστικό βοήθημα στη δικηγορική πρακτική.

Πιο αναλυτικά, το πρώτο μέρος φέρει ως τίτλο «Ταφή και κοιμητήρια» και διαρθρώνεται σε δύο κεφάλαια υπό τους τίτλους «Κηδεία και ταφή» και «Τα κοιμητήρια ως τόποι ενταφιασμού». Ειδικότερα, το πρώτο μέρος πραγματεύεται την εκκλησιαστική κήδευση σε αντιδιαστολή με την «πολιτική κηδεία», καθώς και τους δύο τρόπους εξαφάνισης του λειψάνου που είναι ο ενταφιασμός και η αποτέφρωση. Αναλύεται, επίσης, το νομοθετικό καθεστώς διοίκησης και λειτουργίας των κοιμητηρίων, οι οικογενειακοί τάφοι, αλλά και το νομικό πλαίσιο προστασίας σε περιπτώσεις προσβολών νεκρού και τάφου. Το δεύτερο μέρος του πονήματος φέρει τον τίτλο «Η αποτέφρωση των νεκρών» και διαρθρώνεται, επίσης, σε δύο κεφάλαια υπό τους τίτλους «Προϋποθέσεις – χώροι» και «Τόπος ενταφιασμού – αποτέφρωσης και τύπος κηδείας». Ειδικότερα, εξετάζονται οι προϋποθέσεις της αποτέφρωσης, η διαδικασία και οι χώροι αποτέφρωσης, και επιλογή τύπου κηδείας, το δικαίωμα στην επιλογή του τόπου αποτέφρωσης και ενταφιασμού, καθώς και το αντίστοιχο νομοθετικό πλαίσιο.

Το δίκαιο των θρησκευμάτων στη σύγχρονη δικαιοκή περίοδο καλείται να απαντήσει στο ερώτημα της αυτοδιοίκησης των κοινοτήτων, του «χώρου» που εκείνες μπορούν να καταλαμβάνουν στη δημόσια σφαίρα και τη θέση που μπορεί ή πρέπει να λαμβάνει το κράτος απέναντι σε ζητήματα που αφορούν πάγιες απόψεις τους, οι οποίες επηρεάζουν τα μέλη τους. Μέσα από το υπό παρουσίαση σύγγραμμα, καθίσταται εμφανές ότι είναι διαφορετικό το δικαίωμα τοποθέτησης της Ορθόδοξης Εκκλησίας επί

ζητημάτων που αφορούν πάγιες δογματικές της θέσεις, και διαφορετική η υποχρέωση του κράτους για διασφάλιση των δικαιωμάτων του συνόλου των πολιτών του. Κατά τους συγγραφείς: «*Η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει δικαίωμα να αρθρώνει λόγο και να εκφράζει τις αντιρρήσεις της, αδιαφόρως αν σε κάποιους αυτές φαντάζουν ως – ή και είναι ίσως- «οπισθοδρομικές» ή υπερβολικές. Ο θεσμικός της ρόλος, όμως, δεν φτάνει μέχρι του σημείου να μπορεί να ακυρώσει τη συνταγματικώς κατοχυρωμένη άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων οποιουδήποτε προσώπου. Η ακύρωση αυτή επέρχεται υπό την ευθύνη του κράτους, διά των αρμοδίων λειτουργών και οργάνων του.*».

Τέλος, το δίκαιο της ταφής και της αποτέφρωσης αποτελεί πλέον τμήμα της δικηγορικής πρακτικής. Ζητήματα που αφορούν τη σύνδεση της ταφής με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις απασχολούν διαχρονικά, με χαρακτηριστική την υπόθεση Δαρατσάκης κατά Ελλάδα που έθεσε τον προβληματισμό στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του αν η υποχρεωτική αλλαγή της τοποθεσίας τάφου συνδέεται με την άσκηση λατρευτικών καθηκόντων (η προσφυγή απορρίφθηκε ως απαράδεκτη στις 7.10.1987). Η Ελλάδα, εξάλλου, είναι μία χώρα με ιδιαιτερότητες ως προς τη ρύθμιση του θρησκευτικού φαινομένου σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη και αυτό συμβαίνει λόγω της σύνδεσης των θρησκευμάτων με την ιστορική και πολιτική της εξέλιξη. Τόσο η θέση της Εκκλησίας της Ελλάδος ως επικρατούσας θρησκείας όσο και το καθεστώς της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, καθιστούν το δίκαιο της ταφής και της αποτέφρωσης πεδίο διαρκών ερωτημάτων και νομοθετικών βελτιώσεων, με χαρακτηριστική την πρόσφατη ρύθμιση των μουσουλμανικών ταφών με το άρθρο 58 του ν.4807/2021. Το γεγονός αυτό καθιστά το υπό παρουσίαση σύγγραμμα ένα εξαιρετικά χρηστικό εργαλείο για κάθε νομικό που ασχολείται με τη θεωρία και πράξη του δημοσίου και εκκλησιαστικού δικαίου, καθώς θεραπεύει ερωτήματα που ανακύπτουν στη δικηγορική πρακτική και παρουσιάζει την παρούσα κατάσταση δίνοντας το προσωπικό στίγμα των συγγραφέων.

Ελένη Μ. Παλιούρα, Δικηγόρος, Υποψήφια Διδάκτωρ Εκκλησιαστικού Δικαίου ΕΚΠΑ, Μέλος της συντακτικής επιτροπής του επιστημονική ηλεκτρονικού περιοδικού ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ (www.pubiclawjournal.com).